

SCHOOL AS A SOCIAL EXERCISE

Teodor Pătrăuță
Prof., PhD, “Vasile Goldiș” Western University of Arad

Abstract: *Education, as a form of social control, has also become a key instrument in guiding social development, serving as the foundation for all transformations within society. As the creator of norms and values that it both establishes and modifies, education carries the inherent risk that global experiences may sometimes spiral beyond control. It is clear that every society, and every individual, is shaped by the education they have received education that should empower individuals to ascend to higher levels of personal and social development. Moreover, education should foster social connections among individuals from diverse cultural backgrounds and value systems. Today, education faces significant challenges and must address a dilemma that often seems insurmountable. On one hand, it is criticized for contributing to various forms of exclusion; on the other, it is expected to cultivate common ground within society. Ultimately, its highest goal is to provide every individual with the opportunity to actively participate in society with full awareness and responsibility a goal achievable only within a democratic framework.*

Keywords: *education; democracy; society; social development; exercise; culture*

Niciodată nu a fost mai importantă educația pentru societatea umană decât acum. Educația devine din ce în ce mai importantă pentru evoluția societății cu cât societatea umană și națiunile au acces la educație și se exercită asupra indivizilor prin intermediul modalităților clasice sau moderne. Cu cât este o societate mai evoluată educativ și științific cu atât ea este mai eficientă în planul activităților sociale.

Educația este parte din sistemul global social, ea se realizează în societate, în primul rând în familie, apoi în cadrul sistemului de învățământ pe diferitele sale trepte pentru ca apoi să continue pe parcursul întregii vieți a individului, prin sistemul educației permanente. Toate aceste trei secvențe sunt legate de stadiul economic de dezvoltare a fiecărei societăți, de totalitatea cunoștințelor acumulate deja.

În ceea ce privește educația în familie, motivația copiilor noștri nu se bazează pe dorința de a fi iubiți, cum ar părea normal ci pe teama de a nu mai fi iubiți de către aceia care pentru noi contează cel mai mult. Educația în familie funcționează pe bază de exemplu și nu pe discursuri, pe gesturi, stări sufletești comune, recompense în forma unor mângâieri și pedepse diferite pentru fiecare. Acest tip de învățare rezultă din identificarea totală cu modelele sau respingere absolută, viscerală. Copiii vin astăzi la școală cu un nucleu de socializare insuficient pentru a putea face față cu succes sarcinii de a învăța. Din ce în ce mai des părinții se simt descurajați sau derutați în fața sarcinii de a forma trăsăturile minime ale conștiinței sociale a copiilor lor, lăsând această sarcină tot mai mult pe seama învățătorilor pentru ca mai apoi să se declare total nemulțumiți de insuccesele lor.

Educația realizată prin sistemul de învățământ este considerată primordială și cu cea mai mare importanță, dar și educația oferită prin intermediul altor instituții sociale o putem considera o educație specială. Toate epocile istorice și toate societățile umane au făcut din educație un instrument pentru a controla evoluția și manifestările propriilor membri. Ca formă de control social, educația a devenit și o modalitate de dirijare a evoluției sociale, ea stând la baza tuturor transformărilor ce se petrec în societate. Educația fiind cea care creează norme și valori pe care le impune și le modifică, există însă și pericolul ca experiențele planetare să scape de sub control. Este evident că fiecare societate și fiecare ființă umană este rodul educației pe care a primit-o, care ar trebui să-l ajute pe individ să se ridice pe o treaptă superioară. De asemenea, educația ar trebui să fie cea care creează legături sociale între indivizi care provin din culturi diverse și având valori diverse.

În prezent educația trebuie să facă față unor provocări și să rezolve o dilemă, ce pare insurmontabilă. Pe de o parte, ea este acuzată că este cauza multor forme de excludere și pe de altă parte i se cere să reînvie unele asemănări din societate. Țelul ei cel mai înalt ar fi acela de a oferi posibilitatea fiecărui individ de a juca un rol activ, într-o deplină cunoștință de cauză, lucru ce se poate realiza numai într-o societate democratică.

Reuniunea mondială la nivel înalt pentru dezvoltare socială a prezentat un tablou dezolant al situației școlare actuale, arătând că mai bine de un miliard de oameni trăiesc în sărăcie, 120 de milioane de oameni din întreaga lume sunt oficial șomeri și mult mai mulți ocupă locuri de muncă ce nu corespund calificării lor. Șansele pentru o viață mai bună sunt puse în pericol de mai mulți factori: creșterea populației, fenomenul migrării, exodul din zonele rurale, dezmembrarea familiei și dispariția solidarității locale. Criza socială ce afectează întreaga societate contemporană este dublată de o criză morală și de răspândirea violenței și a crimei. Valorile care promovează coeziunea sunt puse la îndoială, dar mai grav este faptul că și conceptele de națiune sau democrație care stau la baza coeziunii dintre societățile moderne sunt și ele la rândul lor puse sub semnul întrebării. Prin urmare, idealul democratic trebuie să fie revitalizat și contribuția educației este cu atât mai valoroasă cu cât ea va trebui să cultive la fiecare individ atât idealul cât și practica democrației.

Educația poate promova coeziunea atâta vreme cât ține cont de diversitate, încercând să evite marginalizarea. Respectul față de diversitate și de individualitate constituie un principiu fundamental. Sistemele de învățământ oficiale sunt adeseori acuzate că îngădesc împlinirea personală, obligându-i pe copii să se conformeze aceluiași tip cultural și intelectual, fără a ține cont de talentele individuale. Așa cum se întâmplă și în învățământul românesc se dezvoltă cunoașterea abstractă în detrimentul unor calități cum ar fi: imaginația, capacitatea de comunicare, de conducere sau îndemânarea practică.

Sistemele educaționale nu trebuie să ducă la excludere. Cu toate acestea competiția poate, uneori să ia forma unei excesive selecții dictate de rezultatele școlare. Performanțele academice slabe provoacă deseori marginalizare socială și excludere. Astfel, eșecul școlar este și motivul pentru anumite forme de violență sau de neadaptare care sfâșie țesătura socială. Dar, nu este deloc târziu nici pentru aceștia dacă sistemele educaționale fac eforturi pentru a-i aduce înapoi în sistem pe cei rămași pe dinafară, cărora nu li s-a acordat nici o șansă deoarece educația de care au beneficiat nu corespundea nevoilor lor specifice.

O programă mai diversificată, introducerea interdisciplinarității ar putea aduce un strop de individualitate. O idee bună ar fi și încredințarea unor cursuri unor specialiști care să transmită din entuziasmul lor și să explice alegerile pe care au trebuit să le facă în viață și de asemenea, implicarea familiei și a instituțiilor active în viața școlii.

Educația pentru pluralism este un principiu activ pentru îmbogățirea vieții culturale și civice a societăților contemporane. În acest context, găsirea unei forme de învățământ specifice pentru diferitele grupuri minoritare constituie o prioritate, dar, în același timp trebuie avut în vedere pericolul izolării minorităților. Ceea ce trebuie evitat este egalitarismul intercultural prost aplicat, care ar putea duce la îngrădirea minorităților așa în ghetouri lingvistice, dar și culturale

Dorința de a impune valorile dinspre exterior duce la negarea lor, ținând cont de faptul că valorile au sens atâta timp cât ele sunt alese de indivizi în parte. Luând ca exemplu toleranța, singurul lucru pe care îl poate face școala este să faciliteze practica zilnică a acestei învățându-i pe copii să fie mai înțelegători cu ceilalți și să discute orice dileme ce pot apărea.

Școala are datoria să explice tinerilor condițiile istorice, culturale sau religioase pe fondul cărora anumite ideologii încearcă să se impună dar, trebuie să facă acest lucru cu delicatețe evitând orice ofensă sau exagerare mai ales cu privire la așa numitele subiecte tabu în școală, cum ar fi politica sau religia. Acest lucru trebuie doar să-i ajute pe adolescenți să-și construiască propriul sistem de gândire și propriul set de valori și, de asemenea să-i ajute să poată interpreta singuri acele lucruri care le influențează în mod decisiv viitorul. Din acest punct de vedere ar trebui să crească rolul științelor sociale și a celor umane deoarece ele se raportează la viață însăși. . Astfel, predarea istoriei ar trebui să depășească contextul

național și să conțină o dimensiune socială și culturală, oferindu-se o perspectivă cuprinzătoare asupra trecutului dar și asupra prezentului. Pregătirea pentru o participare activă la viața societății a devenit o sarcină deja recunoscută în învățământ. La o privire superficială, obiectivul ar fi doar învățarea rolului pe care îl are un individ deșezat, urmând niște reguli dinainte stabilite. Dar la fel ca și în cazul toleranței nu putem să-i învățăm pe copii aceste lucruri predându-le un set de reguli, ceea ce ar putea devia spre îndoztrinare, ci de a face din școală un model de practică democratică. Astfel, copiii vor înțelege exact ce drepturi și datorii au și, mai ales cum exercițiul drepturilor le limitează libertatea. Acest tip de educație nu poate fi limitat la nivelul școlii, familia și alți membri ai societății trebuie să se implice pentru un rezultat optim. Când educabilii noștri de vor trebui să pună de acord exercițiul drepturilor individuale bazate pe libertățile publice. Deci, problema este una a echilibrului dintre libertatea individuală și principiul autorității. Prin urmare, educația fiecărui cetățean trebuie continuată de-a lungul vieții, astfel încât să devină o parte integrantă a societății civile.

Societățile informaționale au pus stăpânire pe aproape toate aspectele vieții contemporane și evident, pe planul educațional. Digitalizarea informației ,AI au dus la o revoluție în toată puterea cuvântului în sfera comunicațiilor prin utilizarea sistemelor multimedia și expansiunea rețelelor informaționale dar și AI-lui. Internetul, AI de exemplu, și-au dublat numărul de utilizatori și de rețele, în fiecare an . Chiar dacă numărul utilizatorilor este încă limitat de faptul că încă numărul celor care posedă echipamentul și cunoștințele necesare este redus, este evident că ne aflăm în mijlocul unei revoluții în desfășurare, care face posibilă transmiterea unui volum foarte mare de informație într-un timp foarte scurt. Datorită faptului că acestor echipamente le-a scăzut prețul ele încep să fie introduse în toate domeniile de activitate. Din punct de vedere a educației problema ar fi că această tehnologie de vârf poate provoca apariția unor noi diviziuni și inechități. De fapt, cele mai probabile inechități pot apărea între societățile care folosesc aceste noi instrumente și cele care nu au nici o posibilitate să le folosească. Apare aici un real pericol ca prăpastia dintre țările cu o dezvoltare rapidă și cele cu o dezvoltare lentă să se adâncească și mai mult.

Sistemele educaționale au datoria de a pune la dispoziția fiecărui mijloacele pentru a face față proliferării informației dar și să- i ajute să dobândească un spirit critic necesar pentru sortarea informației. Aceste tehnologii vin în sprijinul comunicării și pot facilita intrarea în contact cu mijloace educaționale neconvenționale. Mai presus de orice, dezvoltarea acestor tehnologii duce la o continuă lărgire a orizontului cunoașterii și dacă ele sunt puse în slujba educației vor contribui cu siguranță la împlinirea individuală în contextul unor noi forme de viață socială.

Un alt mijloc de comunicare a cunoștințelor este și televiziunea. Neil Postman, un sociolog american spunea că revoluția pe care o provoacă acesta în familie nu se datorează conținuturilor, ci eficienței pe care o dovedește în comunicare. Astfel, putem spune că problema nu este că televiziunea n- ar educa, ci că ar educa prea mult, cu prea multă intensitate și cu o forță irezistibilă. Faptul că transmite false mitologii sau alte păcăleli nu este la fel de grav ca și faptul că demitizează totul și că risipește prea repede ceața protectoare a ignoranței ce-i înconjoară pe copii. Timp de secole copiii au fost ținuți pe un fel de insulă, unde informația ajungea dozată și doar prin două mijloace: cărțile, care cereau timp pentru a fi descifrate și lecțiile orale ale părinților și învățătorilor. De fapt, cele mai probabile inechități pot apărea între societățile care folosesc aceste noi instrumente și cele care nu au nici o posibilitate să le folosească. Apare aici un real pericol ca prăpastia dintre țările cu o dezvoltare rapidă și cele cu o dezvoltare lentă să se adâncească și mai mult.

Sistemele educaționale au datoria de a pune la dispoziția fiecărui mijloacele pentru a face față proliferării informației dar și să- i ajute să dobândească un spirit critic necesar pentru sortarea informației. Aceste tehnologii vin în sprijinul comunicării și pot facilita intrarea în contact cu mijloace educaționale neconvenționale. Mai presus de orice, dezvoltarea acestor tehnologii duce la o continuă lărgire a orizontului cunoașterii și dacă ele sunt puse în slujba educației vor contribui cu siguranță la împlinirea individuală în contextul unor noi forme de viață socială.

Un alt mijloc de comunicare a cunoștințelor este și televiziunea. Neil Postman, un sociolog american spunea că revoluția pe care o provoacă acesta în familie nu se datorează conținuturilor, ci eficienței pe care o dovedește în comunicare. Astfel, putem spune că problema nu este că televiziunea n-ar educa, ci că ar educa prea mult, cu prea multă intensitate și cu o forță irezistibilă. Faptul că transmite false mitologii sau alte păcăleli nu este la fel de grav ca și faptul că demitizează totul și că risipește prea repede ceața protectoare a ignoranței ce-i înconjoară pe copii. . Timp de secole copiii au fost ținuti pe un fel de insulă, unde informația ajungea dozată și doar prin două mijloace: cărțile, care cereau timp pentru a fi descifrate și lecțiile orale ale părinților și învățătorilor. De fapt, cele mai probabile inechități pot apărea între societățile care folosesc aceste noi instrumente și cele care nu au nici o posibilitate să le folosească. Apare aici un real pericol ca prăpastia dintre țările cu o dezvoltare rapidă și cele cu o dezvoltare lentă să se adâncească și mai mult.

Dar televizorul a pus capăt acestei dezvoltări treptate a realităților vieții umane. Adevărurile carnale (sexul, moartea, bolile, procrearea) și adevărurile forței (violența, războiul, banii, ambiția etc.) erau înainte ascunse privirilor copilăriei, copilul creșteamijloace pentru a atinge o dezvoltare umană mai adâncă și mai armonioasă, care să poată duce la reducerea sărăciei, excluderii sociale, ignoranței, opresiunii și războiului. Educația mai este și o expresie a afecțiunii noastre față de copii și de tineri pe care trebuie să-i primim cum se cuvine în societate dar, de asemenea, să le oferim un loc în sistemul educațional, în familie, în comunitatea locală dar și în cea națională. De această datorie elementară trebuie să ne aducem aminte în permanență și să considerăm copiii ca cei mai importanți chiar și atunci când e vorba de opțiuni politice, economice și financiare Educația mai este și o expresie a afecțiunii noastre față de copii și de tineri pe care trebuie să-i primim cum se cuvine în societate dar, de asemenea, să le oferim un loc în sistemul educațional, în familie, în comunitatea locală dar și în cea națională. De această datorie elementară trebuie să ne aducem aminte în permanență și să considerăm copiii ca cei mai importanți chiar și atunci când e vorba de opțiuni politice, economice și financiare. Trăim într-o lume în care violența, disputele și progresul economic sunt realități aproape permanente. Educația poate fi și un instrument cu care se poate ajuta la dezvoltarea individului pentru caacesta să poată construi relații bazate pe o bună comunicare între oameni, grupuri sau națiuni. Pentru școala românească aceste idealuri sunt cu mult mai importante dacă avem în vedere integrarea europeană în adevăratul sens al cuvântului. Elevii și studenții noștri de astăzi vor fi cei care vor realiza acest deziderat și pentru aceasta ei trebuie să fie pregătiți din timp pentru a putea crea condițiile necesare. Pregătirea pentru a construi și pentru a putea trăi în „Europa visurilor noastre” este o obligație nobilă a instituțiilor educative de toate tipurile. Aceste instituții trebuie să-și propună în planurile lor de școlarizare și familiarizarea tinerilor cu valorile și modelele existente în Uniunea Europeană. Construirea personalității umane este rezultanta unui proces de educație care, în perioada contemporană se desfășoară în ritmuri atât de alerte încât educatorii trebuie să fie ei înșiși într-un continuu proces de învățare. S-ar putea spune că profesorii și elevii se află în aceleași bănci, cu toții trebuind să învețe pentru a se adapta noilor condiții și pentru a face față cu succes noilor provocări.

Deci, în cele ce vor urma voi încerca să pun în discuție schimbările necesare în domeniul învățământului în România, dar nu fără a scăpa din vedere normele și standardele Uniunii Europene și bineînțeles, provocările lumii contemporane în general. Dar, pentru a putea realiza un plan bun, trebuie întotdeauna să analizăm cu mare atenție punctul de plecare și anume situația existentă.

În contextul lumii contemporane oamenii trebuie să profite de orice ocazie pentru a învăța, dar ca să poată folosi toate resursele potențiale este nevoie de o educație fundamentală solidă. Școala trebuie să impulsioneze dorința dar și plăcerea de a învăța. De asemenea trebuie să încurajeze identitatea fiecărei ființe umane și în același timp trebuie să ne învețe să trăim împreună în „ satul mondial”. Președintele Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI, Jacques Delors, în raportul înaintat UNESCO, vorbește despre depășirea anumitor tensiuni atunci când se stabilesc politicile educaționale. Aceste tensiuni, după părerea lui oscilează între poli opuși ai aceluiași concept. Astfel, trebuie ținut cont de tensiunile dintre global și local, oamenii trebuie să devină cetățeni ai planetei dar fără să-și piardă

rădăcinile. Tensiunile dintre universal și individual se referă în principal la globalizare, proces ce conține la rândul lui și promisiuni dar și riscuri care privesc neglijarea caracterului unic al persoanelor. Tensiunile dintre tradiție și modernitate sunt într-un fel legate de aceeași problemă. Rezolvarea acestui tip de tensiuni trebuie să răspundă cu succes la întrebarea „cum putem să ne adaptăm la lumea modernă, la schimbare fără să întoarcem spatele trecutului?„ Tensiunile dintre nevoia competiției, motorul progresului și grija pentru egalitatea șanselor constituie o problemă destul de delicată. Comisia condusă de Jacques Delors propune o actualizare a conceptului de educație permanentă pe baza următorilor trei factori: spiritul concurențial, care constituie stimulentele, cooperarea, care conferă forță și solidaritatea, care unește.

O altă tensiune foarte actuală este cea dintre expansiunea extraordinară a cunoașterii și capacitatea ființei umane de a o asimila. Astfel, planurile de învățământ sunt supuse unor tensiuni tot mai mari, dar orice strategie clară în ceea ce privește educația elementară trebuie să țină cont de anumite trăsături de bază, care să poată să-i învețe pe elevi să-și îmbunătățească viața prin cunoaștere.

Experiența personală în învățământul românesc atât ca elev, ca student cât și ca profesor într-o perioadă critică, plină de schimbări importante m-au făcut să abordez acest subiect deoarece consider că schimbările care s-au făcut deja sunt doar de suprafață, ele neatingând fondul problemei. Poate că și aici ca și în toate domeniile vieții sociale s-a oprit totul la stadiul de discuții demagogice, care evident, prin însăși natura lor pierd din vedere finalitatea educației. De altfel, învățământul românesc are nevoie de mai mult decât câteva inovații, are nevoie de o întreagă schimbare de sistem. Problemele specifice învățământului românesc apar pe fondul problemelor mondiale ale educației și nu numai. Trăim într-o lume în care școala nu mai este singura furnizor de informație, în care generația pe care o educăm folosește cu mai multă ușurință limbajul computerelor decât cei care educă. Dar, cu toate acestea, încă mai sunt copii care nu au acces la școală din cauza sărăciei și, cu atât mai mult va trebui să încercăm să oferim altceva, să-i învățăm să-și ia în mâinile lor propriul viitor și să folosească descoperirile tehnologice în folosul speciei umane, evitând distrugerea ei. Intrati în mileniul trei, explozia informațională, posibilitățile și mijloacele de accesare a informațiilor au creat o serie de paradoxuri atât despre reforma propriu-zisă a învățământului, cât și despre , cel considerat până mai ieri, factorul care condiționa însăși existența unui proces de învățământ. Totul ar fi reductibil la dilema: ”Va dispărea mâine profesiunea didactică?” - o întrebare care i-a preocupat pe mai toți viitorologii, de la Mc Luhan la Meadow și Toffler - sau cariera didactică va suferi mutații radicale în concordanță cu noile cerințe ale unui învățământ modern, în epoca pedagogiei informatizate, a apariției AI.

Viitorologul Alvin Toffler afirma în “Socul viitorului” ca “cine deține informația, deține puterea”, lumea care se afla într-o continuă schimbare demonstrează cu prisosință că cel care deține informația își asigură supremația. Profesionistul noului mileniu, indiferent de specialitate, este acela care gestionează cât mai multe informații, dar nu de unul singur, ci în cadrul unui sistem complex om-tehnologie-mediu. Pregătirea profesională a viitorilor specialiști nu se poate rezuma doar la însușirea și utilizarea unor competente dintr-un domeniu strict de activitate, ci trebuie să respecte un principiu fundamental al societății informaționale: interdisciplinaritatea. Acesta este motivul pentru care planurile de învățământ al mai multor specializări, cuprind discipline legate strâns de o nouă știință-știința ca practică socială ,deci școala este și trebuie să fie un exercițiu social. Transformarea acestei viziuni în realitate depinde în mare măsură de profesori, cei care au un rol hotărâtor în pregătirea tinerilor. Importanța rolului pe care îl deține profesorul, ca agent al schimbării, care promovează înțelegerea și toleranța nu a fost niciodată mai clară decât în perioada contemporană. Azi, profesorii și școlile și-au pierdut foarte mult din poziția de lideri în formarea educativă a copiilor văzându-se astfel nevoiți să facă școala să fie mai atractivă pentru aceștia. În plus, probleme ce apar în mediul social al educabililor nu mai pot fi ținute la porțile școlii. Sărăcia, foamea, violența, drogurile pătrund în clase, universități odată cu educabilii. De la profesori se așteaptă să abordeze direct aceste probleme , să ajute la dezvoltarea unui spirit de înțelegere față de o serie de probleme sociale, ba mai mult să reușească acolo unde părinții și autoritățile civile și religioase nu mai pot face față.

Profesionistul noului mileniu, indiferent de specialitate, este acela care gestionează cât mai multe informații, dar nu de unul singur, ci în cadrul unui sistem complex om-tehnologie-mediul. Pregătirea profesională a viitorilor specialiști nu se poate rezuma doar la însușirea și utilizarea unor competente dintr-un domeniu strict de activitate, ci trebuie să respecte un principiu fundamental al societății informaționale: interdisciplinaritatea. Acesta este motivul pentru care planurile de învățământ al mai multor specializări, cuprind discipline legate strâns de o nouă știință-știința ca practică socială, deci școala este și trebuie să fie un exercițiu social.

Transformarea acestei viziuni în realitate depinde în mare măsură de profesori, cei care au un rol hotărâtor în pregătirea tinerilor. Importanța rolului pe care îl deține profesorul, ca agent al schimbării, care promovează înțelegerea și toleranța nu a fost niciodată mai clară decât în perioada contemporană. Azi, profesorii și școlile și-au pierdut foarte mult din poziția de lideri în formarea educativă a copiilor văzându-se astfel nevoiți să facă școala să fie mai atractivă pentru aceștia. În plus, probleme ce apar în mediul social al educabililor nu mai pot fi ținute la porțile școlii. Sărăcia, foamea, violența, drogurile pătrund în clase, universități odată cu educabilii. De la profesori se așteaptă să abordeze direct aceste probleme, să ajute la dezvoltarea unui spirit de înțelegere față de o serie de probleme sociale, ba mai mult să reușească acolo unde părinții și autoritățile civile și religioase nu mai pot face față.

Ca educatori nu avem de ales altceva decât să fim optimiști pentru că a educa înseamnă a crede în perfectabilitatea omului, în capacitatea sa înăscută de a învăța și în dorința de cunoaștere de care este animat. Educația este valoroasă și valabilă, dar este și un mare act de curaj din partea tuturor actorilor implicați în sistemul social.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cobianu-Băcanu, M., (2004), Școala românească încotro?, Editura Paralela 45, Pitești
2. Dolores, J., (2000), Comoara lăuntrică, Editura Polirom, Iași
3. Ionescu, M., (2007), Instrucție și educație, Editura "Vasile Goldiș" University Press, Arad
4. Cucos, C., (2014), Pedagogie, Editura Polirom, Iași
5. Toffer, A., (2001), Șocul viitorului, Editura Antet, București
6. Finsden, B. & Formosa, M., (2011), Lifelong Learning in Later Life, Rotterdam, Sense Publishers
7. Ciobanu, C., Cucos, C., Istrate, O., Pânișoară, I.-O., (2022), Educația digitală, Editura Polirom, Iași
8. Miroiu, A., (1998), Învățământul românesc azi. Studiu de diagnostică, Editura Polirom, Iași
9. Savater, F., (1997), Curajul de a educa, Editura Arc, Chișinău, R. Moldova.
10. Tomas, J., (1997), Marile probleme ale educației în lume, Editura Didactică și Pedagogică, București